

Промет пољопривредних производа на зеленим и сточним пијацама у Републици Српској

Александар Остојић¹, Љиљана Дринић¹, Стево Мирјанић¹,
Жељко Вашко¹, Гордана Роквић¹, Весна Мрдаљ¹, Александра Фигурек¹

¹*Пољопривредни факултет, Универзитет у Бањој Луци, Босна и Херцеговина*

Сажетак

Значајан дио пољопривредних производа у Републици Српској производи се на пољопривредним газдинствима. Карактеристика ове производње су мале количине тржних вишкова, хетероген асортиман, неуједначен квалитет, сезонске варијације у понуди и сл. Све ово отежава или онемогућава продају ових производа индустријским прерађивачима или трговинским посредницима. Због тога један дио пољопривредних производа остаје непродат или се прода под неповољним условима (ниске цијене, одгођена наплата). У таквој ситуацији зелене и сточне пијаце се јављају као ефикасан вид дистрибуције пољопривредних и других комплементарних производа путем којих се успјешно могу спојити купци и продавци. Предмет ових истраживања је анализа кретања промета пољопривредних производа на зеленим и сточним пијацама у Републици Српској. Анализа је обухватила промет производа биљног и анималног поријекла у периоду од 2007. до 2011. године. Истраживање је базирано на расположивим подацима, уз примјењени метод "истраживање за столом" ("desk research") и истраживања на терену које је спроведено за потребе израде студије „Улога и значај зелених и сточних пијаца у продаји пољопривредних производа у Републици Српској“. Основни подаци преузети су из статистичких публикација Републичког завода за статистику РС, који су у раду систематизовани примјеном стандардних математичко-статистичких метода.

Кључне ријечи: промет пољопривредних производа, пијаце, Република Српска

Увод

Организација промета пољопривредних производа је различита у зависности од земље до земље, а за то је пресудан степен тржишности пољопривредне производње и степен развијености пољопривредног тржишта као дијела националног тржишта. Произвођачи у Републици Српској у основи имају мањи број алтернативних начина пласмана производа. Истовремено истраживања показују да се у мање развијеним земљама, са недовољном понудом производа, произвођачи опредјељују за кратке канале продаје. Према Ловрети и сарадницима (2005), двије групе актера посматрају канал дистрибуције из различитих углова: трговци гледају из правца тржишта и виде га као *канал снабдијевања*, док исти тај канал снабдјевачи гледају у правцу тржишта и виде га као *канал продаје*.

Према Милисављевићу (1997), канали дистрибуције нису унапријед дати и у њих се произвођачи не укључују аутоматски, већ се ради о динамичкој структури промета и неопходности да произвођач полазећи од својих потреба и *могућности нађе оптимално рјешење у датим условима пословања*.

Wirthgen & Maurer (2000) наводе да начелно произвођач има двије могућности директне продаје крајњем потрошачу: продаја на газдинству и промет путем организованих продајних мјеста у близини потрошача.

Пијаце (тржнице на мало) су веома старе тржишне институције и имају више вјековну историју. На пијацама се трговало много вјекова уназад, на њима су се размјењивале информације, сретали су се људи. Под појмом пијаца (Влаховић, 2003) подразумјева се продаја тржишних вишкова индивидуалних пољопривредних произвођача ван њихових мјеста становања или мјеста остваривања производње. Производи се продају на одређеном мјесту, у одређено време и по цијенама које се формирају у зависности од понуде и тражње сезонских производа и квалитета производа.

У протеклом периоду највеће промјене у пијачној дјелатности настале су као последица успостављања нових, организованих облика снабдијевања становништва различитим артиклима, између осталог и свјежим животним намирницама. Међутим, пијаце треба да сачувају специфичност по којима се препознају и остану то што јесу – мјеста на којима се купује свјеже воће и поврће и други прехранбени производи, од познатог произвођача у амбијенту који пружа могућност сусретања људи, комуникацију и социјализацију.

Продају на пијацама карактерише чињеница да се углавном нуде свјежи и квалитетни производи, иако нестандардизовани и типизирани, а потрошачи имају навику и прилику да пробавају и бирају исте. На њима је заступљен широк асортиман роба у погледу квалитета што омогућава да се задовоље потребе различитих категорија потрошача с обзиром на висину дохотка.

По типу производа који се продају на њима, пијаце се дијеле на (Дувњак и сар., 2008):

- зелене пијаце (производи хортикултуре, као што су сјвеже воће, поврће и цвијеће);

- млијечне пијаце (млијеко, сир и млијечни производи, свјеже пилеће месо);
- мјешовите пијаце (воће, поврће, млијечни производи, свјеже пилеће месо, риба, месни производи, пекарски производи, органски вриједнија храна ...);
- робне и занатске пијаце (непрехрамбена роба широке потрошње, претежно конфекција и производи занатских радњи);
- кванташке пијаце (воће и поврће на велико);
- сточне пијаце (жива стока, житарице и сточна храна);
- ауто пијаце (половни аутомобили, моторцикли, бицикли и теретна возила);
- вашари (пијачне манифестације које се по традицији одржавају углавном у вријеме вјерских празника и које обједињују понуду свих врста пијаца).

Метод рада

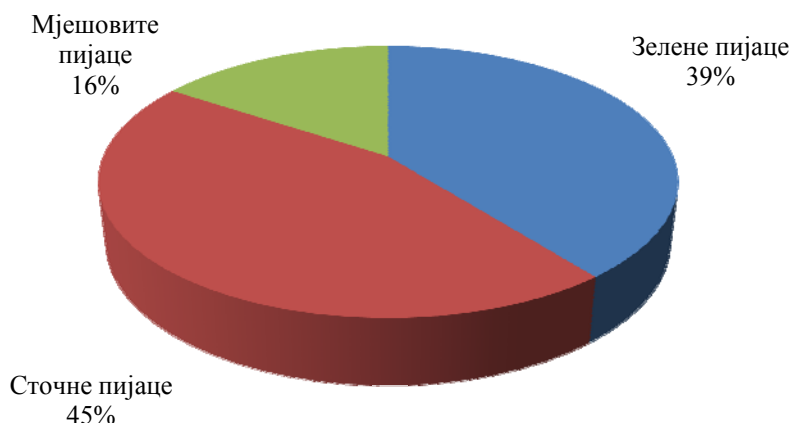
Истраживање је базирано на расположивим подацима, уз примјењени метод "истраживање за столом" ("desk researsh") и истраживања на терену које је спроведено за потребе израде студије „Улога и значај зелених и сточних пијаца у продаји пољопривредних производа у Републици Српској“. Основни подаци преузети су из статистичких публикација Републичког завода за статистику РС, који су у раду систематизовани примјеном стандардних математичко-статистичких метода.

Резултати и дискусија

Република Српска има 62 општине. На основу проведеног истраживања на подручју 19 општина Републике Српске нема објеката сточних и зелених пијаца, што значи да нема никаквих инфраструктурних услова за директну продају пољопривредних производа, нарочито мањих количина и повремених или сезонских вишкова. Преостале 43 општине имају једну или више пијаца на својој територији. На територији Републике Српске је, средином 2012. године било 89 пијаца, од чега 35 зелених, 40 сточних и 14 мјешовитих пијаца, (графикон 1).

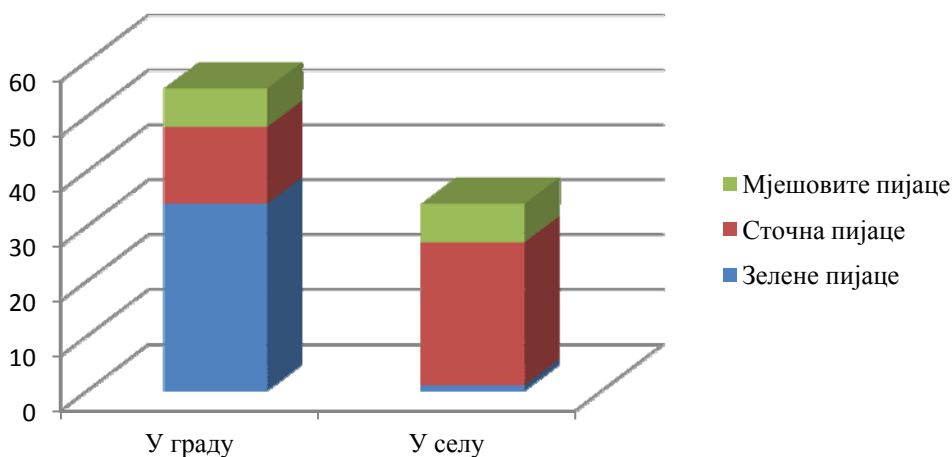
Већина пијаца (63%) се налази у градском подручју, односно у сједишту општине, док је у сеоском подручју преосталих 37% пијаца (графикон 2).

Највише зелених пијаца је у граду, а само једна се налази у руралном подручју. Код сточних пијаца ситуација је обрнута, 2/3 их се налази у сеоском подручју, с обзиром на нужне хигијенско-санитарне услове за локацију оваквих објеката. У једном броју општина у којима су сточне пијаце лоциране у градском подручју, постоји интенција њиховог измјештања ван града, (графикон 3).

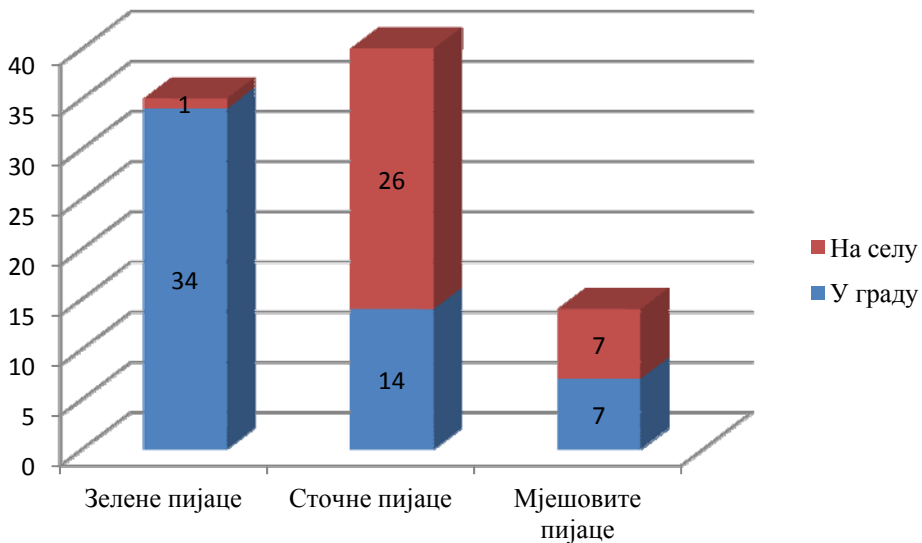
Граф. 1. Структура пијаца на подручју Републике Српске
Market structure in Republic of Srpska

(Извор: Властита истраживања спроведена за потребе израде Студије „Улога и значај зелених и сточних пијаца у продаји пољопривредних производа у Републици Српској“.)
 (Source: Own survey conducted for purpose of study "Role and Importance of Green and Livestock Markets in Sale of Agricultural Products in Republic of Srpska".)

Граф. 2. Локација пијаца према структури
Market location according to structure

(Извор: Властита истраживања спроведена за потребе израде Студије „Улога и значај зелених и сточних пијаца у продаји пољопривредних производа у Републици Српској“.)
 (Source: Own survey conducted for purpose of study "Role and Importance of Green and Livestock Markets in Sale of Agricultural Products in Republic of Srpska".)

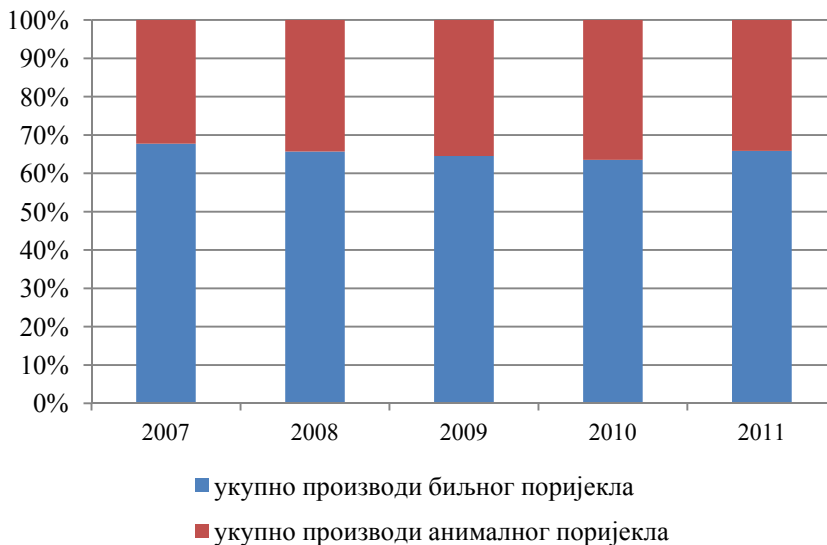
Граф. 3. Структура пијаца према локацији
Market structure according to location

На зеленим пијацама најчешће се продају воће, поврће, млијеко и млијечни производи, јаја, мед и други производи. Према проведеном истраживању у просјеку 65% производа на пијацама продају њихови произвођачи (продаја „из прве руке“).

У структури продаје из групе плодовичастих поврћа, највећу заступљеност су имали паприка и парадајз, затим краставац, лубеница, диња и тиквице, од корјенастих поврћа кромпир и мрква, а од купусњака; купус, кел. Када је ријеч о продаји воћа присутна је тенденција извјесног пада свих врста. Готово све групе воћа, изузев језграстих и цитруса, биљеже пад продаје. У групи производа житарице и прерађевине од житарица, најзаступљени у продаји су кукуруз, пшеница, јечам, брашно и друго. Највеће учешће продаје анималног поријекла на зеленим пијацама у Републици Српској за посматрани период имала је група производа, млијеко и млијечни производи. Када је ријеч о сточним пијацама, телад и прасад се највише продају од свих врста стоке, затим слједе товна јагњад, музне краве, товна јунад, товне свиње и овце и др.

Вриједност промета пољопривредних производа на пијаца

Просјечна вриједност промета пољопривредних производа на зеленим пијаца у Републици Српској за посматрани петогодишњи период износила је 24.287.592 КМ и има тенденцију пада по стопи од -3%. Уочљива је доминација производа биљног поријекла, с просјечним учешћем од 65,5% у односу на анималне производе који учествују са 34,5%, (графикон: 4).

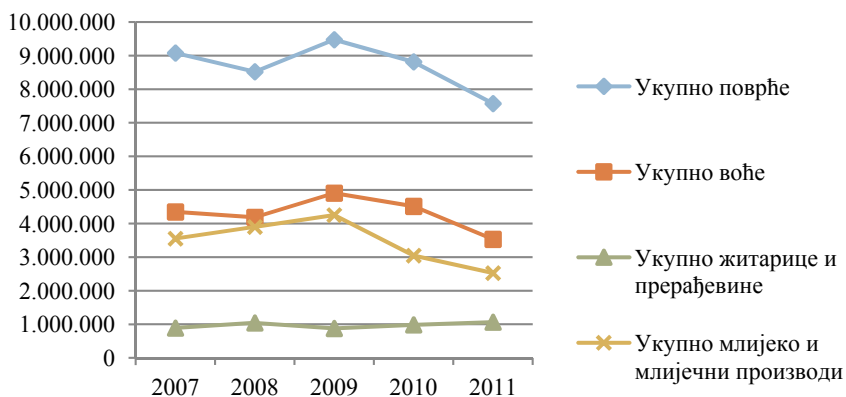
Граф. 4. Учешће производа биљног и анималног поријекла у промету на зеленим пијацама у Републици Српској за период 2007-2011
Share of plant and animal origin products in green market trade in Republic of Srpska for period 2007-2011

(Извор: Обрада аутора према подацима Статистичког годишњака Републике Српске за 2011. годину, поглавље 19. Унутрашња трговина.)
 (Source: author's analysis according to data of Statistical Yearbook of Republic of Srpska in 2011, Chapter 19 Internal Trade.)

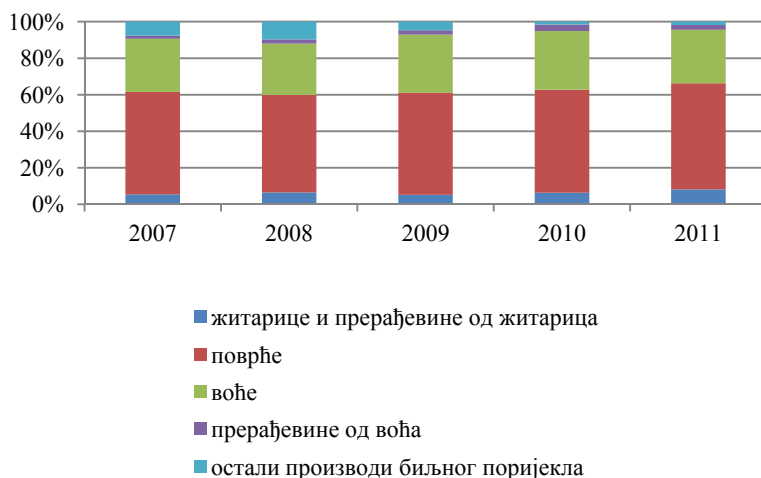
Укупна вриједност промета пољопривредних производа на зеленим пијацама у периоду 2007-2011. године је опала. Од 2009. године, вриједност промета је у константном паду за три главне групе производа: воће, поврће, млијеко и млијечни производи, док се вриједност промета за житарице и прерађевине остала на истом нивоу из 2007.године и има најмање учешће у укупној структури продаје које је 10%, (графикон: 5).

Продаја производа биљног поријекла

У погледу заступљености појединих група производа биљног поријекла и остварене вриједности у продаји на зеленим пијацама, доминирале су групе производа поврће са 59% и воће са 32%, а затим житарице и прерађевине од житарица, те остали производи биљног поријекла. (графикон 6).

Граф. 5. Вриједност промета производа на зеленим пијацама, период 2007-2011
Trade value of products in green markets for period 2007-2011
 (Извор: Обрада аутора према подацима Статистичког годишњака Републике Српске за 2011. годину, поглавље 19. Унутрашња трговина.)
 (Source: author's analysis according to data of Statistical Yearbook of Republic of Srpska in 2011, Chapter 19 Internal Trade.)

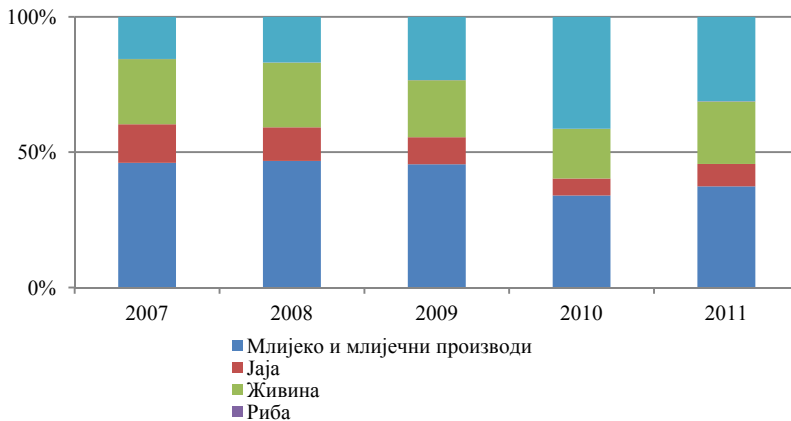

Граф. 6. Структура продаје производа биљног порјекла по групама на зеленим пијацама у Републици Српској за период 2007-2011
Structure of sales of products of plant origin according to groups in green markets of Republic of Srpska for period 2007-2011

(Извор: Обрада аутора према подацима Статистичког годишњака Републике Српске за 2011. годину, поглавље 19. Унутрашња трговина.)
 (Source: author's analysis according to data of Statistical Yearbook of Republic of Srpska in 2011, Chapter 19 Internal Trade.)

Продаја производа анималног поријекла

У структури продаје производа анималног поријекла на зеленим пијацама највише је учествовала група производа млијекo и млијечни производи, у просјеку од 42%, затим живина од 22% и група осталих производа с 26%. Високо учешће групе осталих производа у продаји је првенствено захваљујући високо оствареним вриједностима продаје сувог меса и меда, с просјечним износима од 1.248.400 КМ (суво месо) и 869.716 КМ (мед), (графикон 7).

Граф. 7. Структура продаје производа анималног порјекла на зеленим пијацама у Републици Српској за период 2007-2011
Structure of sales of products of animal origin according to groups in green markets of Republic of Srsпка for period 2007-2011

Посматрано у односу на 2007. годину у 2011. години је код готово свих значајних млијечних производа дошло до пада продаје, при чему су те стопе пада износиле -10% за кајмак; -13% за сир и -37% за павлаку.

Закључак

На основу истраживања које се односе на промет пољопривредних производа на зеленим пијацама у Републици Српској за период 2007-2011. године може се закључити следеће:

- Већина пијаца (63%) се налази у градском подручју, односно у сједишту општине, док је у сеоском подручју преосталих 37% пијаца;
- На територији Републике Српске је, средином 2012. године било 89 пијаца, од чега 35 зелених, 40 сточних и 14 мјешовитих пијаца;
- Просјечна вриједност промета пољопривредних производа на зеленим пијацама за посматрани период износила је 24.287.592 КМ, и имала је тенденцију пада по стопи од -3%;

- Уочљива је доминација производа биљног поријекла, с просјечним учешћем од 65,5% у односу на анималне производе који учествују са 34,5%,
- У оквиру продаје производа биљног поријекла доминирале су групе производа поврће са 59% и воће са 32%, а затим житарице и прерађевине од житарица, те остали производи биљног поријекла;
- У оквиру продаје производа анималног поријекла највеће учешће је имала група производа млијеко и млијечни производи, у просјеку од 42%, затим живина од 22% и група осталих производа са 26%;

Да би тржнице на мало обезбједиле опстанак, раст и развој у условима све веће експанзије великих и технички опремљених малопродајних објеката потребно је да:

- Неатрактивне локације замене атрактивним локацијама. Потребно је да се зелене пијаце лоцирају у приступачним дијеловима ужег градског подручја (да буду доступне већини купаца и без коришћења аутомобила или јавног превоза), а сточне пијаце да буду измјештене из градског у одговарајуће приградско или рурално подручје.
- Инвестиције у побољшање инфраструктуре пијаца нису довољне саме по себи већ морају бити праћене и другим мјерама које ће симултано придонијети повећању понуде и тражње на пијацама. Озбиљна реализација таквих иницијатива би могао бити један заокружен пројекат који би у исто вријеме подржао ревитализацију и реконструкцију десетина зелених и сточних пијаца у Републици Српској.
- Други правац рјешавања проблема финасирања је уврштавање посебне мјере - Подршка реконструкцији и ревитализацији зелених и сточних пијаца у програм подстицајни мјера Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде РС, у оквиру мјера подршке руралном развоју.
- Један дио инвестиција у реконструкцију пијаца могао би бити реализован на принципима приватно-јавног партнерства гдје би се пијаце у државном власништву дале под концесију заинтересованим физичким и правним лицима која би их реконструисала властитим средствима и по том основу одређено вријеме наплаћивала њихово коришћење.

Литература

- Влаховић, Б. (2003). *Тржиште пољопривредно прехрамбених производа*. Универзитет у Новом Саду, Пољопривредни Факултет.
- Дувњак, С., Бандић, Т. и Сударевић, Т. (2008). *Студија "Стратегија развоја пијачне делатности у Србији"*. Нови Сад: Пословно удружење пијаца Србије-УПС Нови Сад. Доступно на: www.bs.scrbd.com
- Лазендић, Р. (2011). Унутрашња трговина. У Савић, В. (уред.), *2011, Статистички годишњак Републике Српске*. Бања Лука: Републички завод за статистику Републике Српске.

- Ловрета, С., Кончар, Јелена и Петковић, Г. (2005). *Канали маркетинга*. Београд: Центар за издавачку делатност Економског факултета у Београду и Чугура Принт.
- Милисављевић, М. (1997). *Маркетинг*. Београд: Савремена администрација д.д.
- Мирјанић, С., Остојић, А., Дринић, Љ., Роквић, Г., Мрдаљ, В. и Фигурек, А. (2012). *Студија „Улога и значај зелених и сточних пијаца у продаји пољопривредних производа у Републици Српској“*. Бања Лука: Центар за Аграрни и рурални развој.
- Wirthgen, V. & Maurer, O. (2000). *Direktvermarktung* (p. 194). Stuttgart: Ulmer.

Trade in Agricultural Products in Green and Livestock Markets in Republic of Srpska

Aleksandar Ostojić¹, Ljiljana Drinić¹, Stevo Mirjanić¹, Željko Vaško¹,
Gordana Rokvić¹, Vesna Mrdalj¹, Aleksandra Figurek¹

¹*Faculty of Agriculture, University of Banja Luka, Bosnia and Herzegovina*

Abstract

A significant part of agricultural products in the Republic of Srpska is produced on farms. The characteristics of this production are small amounts of marketable surplus, heterogeneous assortment of uneven quality, seasonal variations in supply and the like. All this make the sale of these products to industrial processors and trade intermediaries more difficult. Therefore, a portion of agricultural products remain unsold or sold under unfavourable conditions (low cost, delayed payment). In such a situation, green and cattle markets arise as an efficient form of distribution of agricultural and other complementary products through which a successful connection between buyers and sellers can be made. The subject of this research is to analyze the agricultural products trade flows in green and livestock markets in the Republic of Srpska. The analysis include the sale of the products of plant and animal origin in the period 2007-2011. The research is based on the available data gathered through a desk research method as well as a field research method for making the study "The role and importance of green and livestock markets in the sale of agricultural products in the Republic of Srpska". Basic data have been taken from the statistical publications of the Statistical Office of the RS, which are systematized using standard mathematical and statistical methods.

Key words: trade in agricultural products, markets, Republic of Srpska

Aleksandar Ostojić

E-mail address:

aleksandar.ostojic@agrofabl.org